

**Hebrejci v Asýrii
v 8. a 7. století př. n. l.**

Kateřina Šašková
Katedra blízkovýchodních studií
Filosofická fakulta, Západočeská universita, Plzeň

Abstract

Assyrian sources provide a relatively large amount of references to the people living in Assyria and bearing the name of Hebrew (or probably Hebrew) origin. Some other persons are directly said to come from Israel or Judah. The following study attempts to identify these persons with a Hebrew background, explore when and where they lived, investigate their professions and social status, and survey the degree of their integration into the Assyrian society in terms of culture and religion.

V následující studii podrobím zkoumání soubor osob objevujících se v textech z posledních dvou století asyrského impéria, jejichž jména ukazují na hebrejský původ, případně jiné indicie naznačují vazbu k hebrejskému kulturní prostředí. V názvu příspěvku tyto osoby označuji zjednodušeně jako Hebrejce, toto označení však není ve všech případech zcela bez výhrad.

Zprávy o deportacích

Přestože některé z těchto osob mohly vstoupit do asyrských služeb dobrovolně, většina z nich se na asyrské území dostala v rámci rozsáhlých deportací, jež Asyřané organizovali zpravidla po potlačení vzpory některého svého vazala. Válečné kontakty Asýrie s Izraelem a Judskem jsou díky biblickému textu poměrně známé, shrnu tedy pouze nejvýznamnější údaje z asyrských i biblických zpráv.

Roku 853 př. n. l. se u Qarqaru na Orontu střetl král Salmanassar III. s koalicí vedenou Hadad-ezerem z Damašku, jejímž členem byl také izraelský král Achab, který do koaličního vojska přispěl 2 000 válečnými vozy a 10 000 vojáky. Salmanassar uvádí, že nepříteli ukořistil jeho vozbu, jezdeckvo, koňská spřežení a bojové vybavení.¹ Ačkoliv to Salmanassar přímo nezmiňuje, je možné, že spolu s vozy zajal také jejich obsluhu, a tak se do Asýrie mohl poprvé dostat větší počet Hebrejců. Roku 841 př. n. l. uznal své vazalské postavení vůči Asýrii Jehú, když Salmanassarovi odevzdal tribut.² V následujících letech se tak mohli do asyrských služeb dostat další Hebrejci, neboť jednou z povinností vazalů bylo poskytnutí vojska či pracovníků, pokud asyrský král přikázal. Není vyloučeno, že někteří z nich v asyrských službách zůstali.

¹ RIAo Shalmaneser III 2: ii 89–102; Shalmaneser III 6: ii 26–32; Shalmaneser III 8: 12'–19'.

² Např. RIAo Shalmaneser III 88: 1; Shalmaneser III 8: 25'–27'.

Roku 734 př. n. l. odevzdal Achaz z Judska tribut asyrskému králi Tiglatpilesarovi III.,³ čímž se stal asyrským vazalem. Tiglatpilesar pak v letech 733–732 př. n. l. bojoval Damašku a Izraeli a v souvislosti s druhým jmenovaným uvádí, který uvádí, že z 16 okrsků země Bīt-Ḥumrī odvedl do Asýrie 13 520 osob.⁴ Starozákonní text jako oblasti, kde byli deportovaní usazení, jmenuje Chalach, Chabór, Háru a Gózan,⁵ čili Ḥalahḥu v centrální Asýrii,⁶ region při řece Ḥabūr, Gūzānu a neznámou oblast Hára, snad totožnou s městem Ḥara' z asyrských pramenů ležícím u elamských hranic.⁷

Téměř shodný výčet uvádí biblický text rovněž jako cíl deportací Sargona II., pouze Hára je zde nahrazena „médskými městy“.⁸ Sám Sargon skutečně ve svých nápisech tvrdí, že v prvním roce své vlády ze Samařii deportoval 27 280 či 27 290 osob a dalších 50 (či 200) posádek válečných vozů začlenil do svého vojska,⁹ když dokončil porážku Izraele, proti kterému zahájil boj jeho předchůdce Salmanassar V. Sargonův syn Sinacherib čelil roku 701 př. n. l. vzpouře západních vazalů, do níž byl zásadním způsobem zapojen judský král Chizkijáš. Konflikt vyústil v poplnění judského území, deportaci 200 150 osob¹⁰ a začlenění 10 000 lučištníků a 10 000 štítonošů do královského elitního oddílu (*kišir šarrūti*). Sám Chizkijáš pak po své kapitulaci podle Sinacheribových slov poslal jako dar do Ninive „pomocné vojenské jednotky, (...) své dcery, palácové ženy, zpěváky a zpěvačky.“¹¹

³ RINAP Tiglatpilesar III 47: r. 11'.

⁴ RINAP Tiglatpilesar III 21: 3'–10'; Tiglatpilesar III 49: r. 9.

⁵ 1 Pa 5: 26.

⁶ Radner 2018, 106. Více k oblasti viz Bagg 2017a, 194–195.

⁷ MacGinnis 2014, 155–156; RINAP Ashurbanipal 7: ix 14. Někteří badatelé se však domnívají, že jde o zkomoleninu jiného slova (např. Younger 1998, 207).

⁸ 2 Kr 17: 6, 18: 11.

⁹ Fuchs 1994, 87, 313 (ř. 11–15); Frahm 2018, 71–72 (ř. 25, 31–34).

¹⁰ RINAP Sennacherib 4: 49–51; Sennacherib 140: r. 13–15; Sennacherib 142: r. 5–7.

¹¹ RINAP Sennacherib 4: 55–59; Sennacherib 140: r. 19–21.

Vymezení oblasti a osob

Výše uvedené zdroje ovšem pouze kolektivně popisují to, za jakých okolností se Hebrejci na území Asýrie dostali. Neuvádějí jednotlivce a také nezkoumají další osudy těchto lidí a jejich potomků. Tyto informace, ač značně kusé a neúplné, nám naštěstí poskytují méně oficiální texty, totiž dopisy, administrativní záznamy a právní texty. Z osob vyskytujících se v těchto textech byly vybrány osoby vyskytující se na teritoriích pod asyrskou správou s výjimkou obyvatel Izraele po jeho anexi. Vyloučeno tedy bylo běžné obyvatelstvo, které nebylo deportováno a nepůsobilo ve službách Asýrie (ačkoliv ve službách asyrského krále byli formálně všichni obyvatelé Asýrií ovládaných území). Zahrnuti nebyli ani izraelští a judští panovníci vystupující v asyrských královských nápisech jako protivníci či plátcí tributu.

Při výběru jednotlivců a určení jejich vazby k hebrejskému prostředí byla vzhledem k malému množství jiných identifikátorů brána v úvahu především prosopografická data, neboť u jedinců vystupujících v asyrských pramenech známe ve většině případů pouze jméno a někdy také povolání či jméno některého příbuzného (zpravidla otce či syna), ale obsáhlejší informace o daném jedinci jsou k dispozici jen vzácně. Zahrnuti nakonec byly osoby z těchto kategorií:

- a) Osoby, u nichž je v textech uveden izraelský či judský původ.
- b) Osoby se jménem obsahujícím teoforní element *lāu* (zbytek jména může být nehebrejského původu).
- c) Osoby s hebrejským (či pravděpodobně hebrejským) jménem.
- d) Příbuzní osob z předchozích kategorií a 1 osoba, u níž vazbu k hebrejskému prostředí naznačuje kontext, v němž se v textu objevuje.

Před podrobnou analýzou asyrských zdrojů je však třeba připomenout několik úskalí tohoto výběru, jejichž důsledkem je, že určité část osob s hebrejským pozadím sítém neprošla, zatímco další mohly

být zařazeny nesprávně. První potíží je, že vzhledem k vzájemné podobnosti západosemitských jazyků a malé délce jmen, která jsou navíc zkrácena akkadským přepisem, je často obtížné odlišit jména hebrejská od těch pocházejících z jiného západosemitského jazyka. Je také pravděpodobné, že někteří Hebrejci mohli nést jméno jiného původu již ve své domovině (např. děti ze smíšených manželství, neboť populace v Palestině nebyla homogenní¹² ani před asyrskými vpády), jiní zase mohli přijmout akkadské jméno po příchodu do nového prostředí. A naopak osoby zřejmě nehebrejského původu mohly nést jméno obsahující teoforní element *lāu* či jméno, jehož protějšek známe ze starozákonního textu.¹³ Otázkou také je, zda všechny osoby, které podle asyrských pramenů pocházely či mohly pocházet z Izraele či Judska, byly vzhledem k rozmanité struktuře obyvatelstva Syropalestiny skutečně Hebrejci. Označení následujícího souboru jedinců jako „Hebrejci“ je proto poněkud zjednodušené a přesnějším názvem by bylo „osoby s pravděpodobnou vazbou na hebrejské prostředí“. Poslední vážnou potíží je pak nerovnoměrné rozložení dochovaných pramenů, a to jak z hlediska chronologie, tak také z hlediska geografického i v rámci společenských vrstev.

Zahrnutá jména a osoby¹⁴

Dle výše uvedených kritérií mělo ve zdrojích, jež jsem měla k dispozici, pravděpodobnou vazbu k hebrejskému prostředí 111 až 118 osob. Nepřesnost čísla je důsledkem toho, že u některých osob téhož

¹² Jména mohla být například kananejská, foinická či aramejská.

¹³ Například muž jménem Menassê, u něhož je výslovně uvedeno, že pocházel z Tyru (StAT 3, 158; PNA (2/2, 749) jej vzhledem k poškozenému začátku slova označuje za Egyptana). Tiglatpilešar III. bojoval v oblasti Ĥamātu s jistým Azrī-lāem, snad vládcem Ĥatarikky, méně pravděpodobně pak Judska či Ĥamātu (viz Šašková 2019, 50–51). Sargon II. se střetl s vládcem Ĥamātu *lāu-bī'dim* (Fuchs 1994, 200 a 345 (ř. 33)) a v době Sinacheribovy vlády byl vladařem Samsimurūny muž jménem Menaḥēme (RINAP Sennacherib 4: 36).

¹⁴ Informace o osobách, původu jejich jmen, dataci a místě působnosti pocházejí z ediční řady PNA a PNAo, není-li uvedeno jinak.

jména není zcela zřejmé, zda se jedná pouze o jmenovce, nebo jde o jednu a tutéž osobu. Potíže rovněž způsobuje, že některá jména musela být částečně zrekonstruována, a tak jejich čtení není zcela jisté.

Do kategorie osob, u nichž je výslovně uvedeno, že pocházejí z Izraele či Judska, ale nemají hebrejské jméno, spadá 13 jedinců. Jejich jména jsou původu převážně západosemitského bez možnosti bližšího rozlišení jazyka (Abdi-Milki, Baḥî, Ibba-dalâ, Sama'), aramejského (2x Aḥi-idrî, Dalâ-aḥi) a akkadského (Bêl-dûrî, Gabbê, laûtâia). Jedno ze jmen je snad libyjské (Ḥallabêše) a jedno neznámého původu (Narmenâ).

43 až 45 osob neslo jméno obsahující teoforní element lāu, přičemž ostatní části jména mohou být hebrejského, ale i jiného původu: 5x Aḥî-lāu (Achíjáš), 2x Aḥzi-lāu (Achazjáš), Aṣal-lāu (Asaljáš), 4–5x Azrî-lāu (Azarjáš), 2x Bana'-lāu (Benajáš), Barak-lāu (Berekjáš), Buâdi-lāu (Bedjáš), Gîr-lāu, Ḥazaqi-lāu (Chizkijáš), Ḥilqî-lāu (Chilkijáš), Iadî-lāu (Jedajáš), laṭiahû, lāu-gâ, 1–2x lāu-ḥê (Jóchaj/Jócha), lāu-idrî, laû-raqt,¹⁵ lāua (Jehú), laûda (Juda), Il-lāu (Elijáš), Maḥsi-lāu (Maasejáš), Nadbi-lāu (Nedabjáš), Nêrî-lāu (Nerijáš), 4x Paḭṭî-lāu (Pelatjáš), Ramâ-la (Ramjáš), 3x Rapâ-lāu (Refajáš), 2x Same'-lāu (Šemajáš), Sati'-lāu a Šumma-lāu.

Osob s pravděpodobně hebrejským jménem je doloženo 28–32: 2x Atamru (Ítamar), Guḥûru, Ḥadasâ (a snad i Ḥadsâiu a Ḥadasânu),¹⁶ lānbi, 2x lazinu (Jaazanjáš), Meḥsâ, 3–4x Menahēme (Menachém), 2x Menassê (Manases/Menaše), Mesimêsi, Nasî-bar, 3x Nâsî, 5–6x Paqaḥa (Pekach), 4x Ūsêa' (Hóšea/Ozeáš).

¹⁵ Radner 2010a, 185 (14: 5').

¹⁶ Jméno Ḥadasâ je v PNA (2/1, 438–439) označeno jako hebrejské, zatímco Ḥadsâiu a Ḥadasânu opatrněji jako západosemitské.

Poslední skupinu pak tvoří 23 příbuzných osob z předchozích tří kategorií, jejichž jména jsou akkadská (Mannu-ki-Arbail, Nabû-malik, Ilâ-erîba, Dilîl-Issâr, Urdî, Urdu-Issâr, Aḫû'a, Marduk-šarru-ušur, Adad-milki-êreš, Sangi-[...], Bêl-Harrân-taklâk, Bûru-ibni, Bûru-iqîša, Šamaš-iddina), západosemitská (Padî, Ḥalmusu, [...] -Adda, Kinašû, Ammi-iadi', Mē'sâ, Bâdia, Sē'-gabâ), akkadská či západosemitská (Aḫ-abi/Achab),¹⁷ aramejská (Šapûnu, Dâdi-larîm, Ašîrâ). Do této skupiny patří dítě neznámého jména.

Rozložení v čase

Aktivita naprosté většiny těchto jedinců může být spolehlivě datována do vlády konkrétního panovníka, a protože mnozí z nich figurují ve smlouvách, jež bývají zpravidla přesně datovány, lze jejich působnost svázat s konkrétním rokem. Následující údaje se však týkají spíše textů, v nichž se jména jednotlivých osob objevují, nikoliv osob samotných. Mnozí z nich nepochybně žili za vlády více panovníků, ovšem v textech není udán jejich věk, a tak ohledně tohoto údaje můžeme pouze předpokládat, že šlo o dospělé, pokud není uvedeno jinak. K částečnému zpřesnění věku konkrétního člověka přispívá, pokud v textu stojí také jméno jeho otce či syna. Dalším cenným vodítkem je, když daná osoba vystupuje ve více přesně datovatelných dokumentech, tyto případy jsou ovšem výjimkou a kromě textů, v nichž v nichž tito lidé figurují, nelze jejich život spolehlivě datovat.

Z dokladů, které máme k dispozici, lze do 8. století př. n. l. datovat 41 osob, zatímco do 7. století 78 osob, tedy téměř dvojnásobek.¹⁸ Pokud bychom působení doložených osob rozdělili podle vlády

¹⁷ Není příbuzný, ale objevuje se ve skupině s jinými Hebrejci (Radner 2018, 119) a jeho jmén může být hebrejské.

¹⁸ V obou kategoriích se vyskytuje Paqaha figurující v dokumentech z let 709 a 693 př. n. l. a Sama', jenž je doložen za vlády Sargona II. a je patrně totožný s osobou stejného jména působící v letech 694 a 693 př. n. l.

jednotlivých panovníků, bude přehled následující:¹⁹

Adad-nārārī III.	2
Tiglatpilešar III.	3
Tiglatpilešar III. či Sargon II.	5
Sargon II.	26
Sinacherib	14
Sinacherib či Asarhaddon	1
Asarhaddon	13
Asarhaddon či Aššurbanipal	3
Aššurbanipal	21
Aššur-etel-ilāni	8
Sîn-šarru-iškun	10
po 612	11
neznámo	7

Rozložení v prostoru

Asyrští panovníci bohužel ve svých nápisech v souvislosti s deportacemi Hebrejců jmenovitě neuvádějí, v jakých lokalitách byli odvedení usazeni, a cílovou destinaci buď nezmiňují vůbec, nebo hovoří obecně o Asýrii. Výjimkou jsou osoby poslané králem Chizkijášem Sinacheribovi jako dar do Ninive. Velká část deportací skutečně směřovala do centrální Asýrie, kde noví obyvatelé nahradili odvedence sloužící v 8. a 7. století prakticky trvale v asyrské armádě, nicméně pojem *māt Aššur*, Asýrie, pro Asyřany představoval území celé říše ovládané asyrským panovníkem včetně provincií, a to i těch nově vytvořených. Pozdější biblické zprávy, jak již zaznělo, považují za nový domov Izraelců odvedených Tiglatpilešarem III. a Sargonom II. oblast 𐤆𐤏𐤃𐤃𐤍 severovýchodně od Ninive, povodí 𐤆𐤏𐤁𐤍, 𐤆𐤏𐤆𐤍, Háru a médská města na východě.

¹⁹ Menaḫēme a jeho otec Kinašû jsou ve výčtu zahrnuti třikrát (Menaḫēme figuruje v textech z let 656, 631, 630, 622), dvakrát jsou zařazeni Paqaḫa (709, 693), jeho jmenovec (679, 666) a Sama' (721–705, 694, 693).

Obrátíme-li pozornost k našemu souboru osob z méně oficiálních asyrských pramenů, zjistíme, že výše uvedené z velké části souhlasí. V centrální Asýrii je doloženo 11 osob pobývajících v Aššuru. U dalších čtyř je pobyt v Aššuru velmi pravděpodobný, ovšem dva z nich mají jistou vazbu také k městu Kannu'.²⁰ Nejvíce osob (30) je doloženo v Kalḫu, v Ninive působilo 21 osob, k nimž lze pravděpodobně přičíst dalších 9, u nichž vazba na Ninive není tak jednoznačná. Další lokalitou je Dūr-Šarrukīn, který nechal Sargon II. zbudovat právě v oblasti Ḫalahḫu.²¹ S ním je sice snad spojena jen jedna osoba, ovšem v jednom dopise z období vlády Sargona II. neznámý pisatel adresátovi sděluje, že mu panovník přikázal poskytnout všechny Samařany, které má na starosti, pro práce na stavbě Dūr-Šarrukīnu. On pak povolal všechny tesaře a hrnčíře, aby vedli deportované v Dūr-Šarrukīnu.²² Další dvě osoby jsou doloženy ve městě Ekallāti, jedna v Iḡgur-IIIil, jedna ve městě Ḫattâ²³ a dvě ve městě Zambāja²⁴ nedaleko Ninive.

Osoby s vazbou na hebrejské prostředí jsou doloženy i v západní části říše, v takzvaných domácích provinciích připojených k Asýrii nejpozději v 9. století př. n. l. V Gūzānē je doloženo 8 osob a s určitými pochybami jedna další, s Dūr-Katlimmu je spojeno 11 jmen a se Šadikanni jedno. Ve městě Mallanāte pobývaly 4 osoby, jedna v neďalekém Qaštu,²⁵ a dvě v Nabule.

Na východě říše s jistotou žádná osoba z našeho souboru nepobývala, nicméně lāua vystupuje ve velmi poškozeném dopise SAA

²⁰ K poloze Bagg 2017a, 287–288.

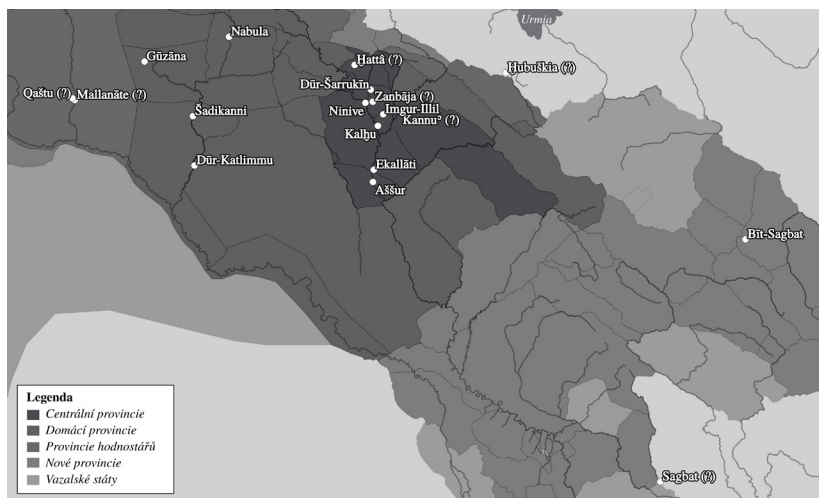
²¹ Radner 2018, 117.

²² SAA 15 280, 2'–10'. Zajímavý je rovněž text SAA 5 291, který mezi guvernéry, jimž byly rozděleny cihly určené pro výstavbu Dūr-Šarrukīnu, jmenuje také guvernéry Samařů a Megidda. Je pravděpodobné, že tito hodnostáři nedorazili sami, ale přivedli s sebou také pracovníky (či přinejmenším několik odborníků) ze svých provincií.

²³ K poloze Bagg 2017a, 222.

²⁴ K poloze Bagg 2017b, 643.

²⁵ K poloze Bagg 2017b, 386 a 489.

5 196 zmiňujícím Hubuškii a Ḫilqī-lāu a Gīr-lāu byli posláni se skupinou deportovaných do města Sagbat²⁶ či Bīt-Sagbat.²⁷ U několika jedinců nelze ani přibližně původ určit, jiní naopak působili na více místech.

Profese a majetkové poměry

Z hlediska profesního a majetkového představuje náš soubor průřez všemi vrstvami asyrské společnosti. Mezi nejvýše postavené bezesporu náležel Paqaḫa, který za vlády Tiglatpilešara III. zastával úřad guvernéra Aššuru (*šakin Libbāli*) a také prestižní úřad *limu*.²⁸ Sati'-lāu se zhruba o sto let později honosil titulem *šaknu*²⁹ a Nāsī titulem starosta (*ḫazannu*) Kalḫu.³⁰ Palṭi-lāu byl náměstkem guvernéra (*šanû*)

²⁶ Zřejmě někde na hranici mezi Elamem a Bīt-lakīn (Galil 2009, 78), kam klade MacGinnis i město Ḫara' (viz výše).

²⁷ Město v Médii, patrně dnešní Ḫamadān (Parpola a Porter 2001, 7).

²⁸ Millard 1994, 78 a 112.

²⁹ Jas 1996, 35 (č. 18: r. 11).

³⁰ CTN 2 82.

a Nēri-lāu vrchním účetním (*rab nikkassi*) Gūzāny.³¹ Úřad vysokého asyrského hodnostáře patrně zastával již za vlády Tiglatpilešara III. již zmíněný Ḫilqī-lāu, jemuž bylo podle jednoho administrativního textu svěřeno větší množství osob, snad deportovaných, které byly odvedeny do města Sagbat/Bit-Sagbat na východě.³² Ran Zadok nevylučuje, že hebrejského původu mohli být i někteří další vysocí hodnostáři, konkrétně uvádí guvernéra Til-Barsip Ḫanānu, velkovezíra Abi-rāma a vrchního krejčího Milki-rāma, kteří zastávali úřad *līmu* v letech 701, 677 a 656.³³ Stephanie Dalley se zase domnívá, že asyrské královny labā a Atalia pocházely z judské královské rodiny.³⁴ Ani jedno však dostupné zdroje s jistotou nepotvrzují. Z nižších úřadů jsou v našem souboru doloženy osoby v pozici *ša ḫuṭāri* (Aḫī-lāu),³⁵ velitel veřejných prací *rab pilkāni* (ladi-lāu), strážce řeky *dāgil nāri* (laūtāia) a správce vesnic *rab ālāni* (Nasī-bar, Paqaḫa). Obslužné profese jsou zastoupeny vrchním kuchařem *rab nuḫatimmi* (Nāsī').

Poměrně velký počet Hebrejců sloužil na různých pozicích v asyrské armádě, což ostatně potvrzují i královské nápisy Sargona II. a jeho syna Sinacheriba zmíněné na začátku tohoto textu, v nichž je výslovně uvedeno, že po porážce Judska a Izraele byly některé protivníkovy bojové jednotky včleněny do elitního oddílu *kīšir šarrūti*. Administrativní záznam z Kalḫu ND 10002 například jmenuje 13 vojenských hodnostářů *rab urāti*, patrně vozatajů, a uvádí, že jde o Samařany.³⁶ Mezi nimi je uveden i jistý Sama', jenž je zřejmě totožný s osobou stejného jména figurující o něco později v několika smlouvách jako cvičitel koní korunního prince (*murabbānu ša mār šarri*).³⁷ Ve stejném textu

³¹ SAA 16 63.

³² Galil 2009, 72–79. Ve stejném textu (ND 2443+) je zmíněn i níže postavený Gīr-lāu.

³³ Zadok 1982, 391–392; Millard 1994, 94, 79, 101.

³⁴ Více k této otázce viz PNA 3/1, 1114.

³⁵ Přesná náplň tohoto úřadu je nejasná. Může jít o osobu vybavenou/vyzbrojenou holí (Llop-Raduà 2016, 206), nosiče žezla (Radner 2010b, 274), nebo o dvořana nosícího slunečník či metlu na odhánění much (Groß a Kertai 2019, 19).

³⁶ CTN 3 99: ii 16–22.

³⁷ PNA 3/1, 1081; SAA 6 37, 39, 40.

se objevuje také vysoký důstojník (řazen mezi *rabrabāni*) Paqaḥa a Atamru podřízený hodnostáři *mušarkisu*.³⁸ Jako svědkové v záznamech právního charakteru figurují vozataj (*mukil appāti*) Nadbi-lāu a „třetí muž ve voze“ (*tašlišu*) Marduk-šarru-ušur, syn Iazinův.³⁹ V pozici královských strážců *ša qurbūti* nacházíme Guḥūra a Azrī-lāa.⁴⁰ Jiný Azrī-lāu byl velitelem *rab kišri* a Aḥī-lāu byl lučičstníkem (*māḥišu*).⁴¹

Z dalších známých profesí lze jmenovat obchodníky (*tamkāru*) Menahēma a Ḥadasāu⁴² či stavebního mistra (*etinnu*) Paqaḥu působícího patrně na stavbě Dūr-Šarrukīnu. Právě jemu zřejmě měli být svěřeni někteří deportovaní ze Samaří, neboť v dopise SAA 1 65 žádá prostřednictvím nejvyššího pokladníka Ṭāb-šār-Aššura krále o předáky, protože byl prý nucen na celý měsíc osobně převzít vedení nad 100 muži, a tak zřejmě musel zanedbat kontrolu všech ostatních pracovníků.

Tři smlouvy uvádějí osoby patrně hebrejského původu (Ḥazaqi-lāu; Mesimēsi; Ammi-iadi', syn Same'-lāu) jako vlastníky pozemku sousedícího s pozemkem prodávaným. Il-lāu, dva muži jménem Menahēme, snad jedna a tatáž osoba, a Ūsēa' pak v právních textech vystupují v roli prodejce či majitele otroka. U řady dalších osob není známo, čím se zabývaly a jaké byly jejich majetkové poměry, neboť známe pouze jejich jména ze seznamů svědků na právních dokumentech. Určitým vodítkem však může být společnost, v níž se pohybovali, tedy smluvní strany a ostatní svědkové. Podle těchto indicií se mnohdy jednalo o poměrně dobře situované osoby. Objevuje se však také 15 osob, z toho 5 žen, v pozici závislých či otroků.

³⁸ CTN 3 99: i 2, r. iv 4 (ohledně zařazení Atamrova nadřízeného viz PNA 2/1, 545). Hodnostáři *mušarkisu* byli zodpovědní za odvody koní a podléhali přímo králi (Postgate 1974, 142–145).

³⁹ SAA 6 34; SAA 14 40.

⁴⁰ SAA 15 12; SAA 7 118.

⁴¹ PNA 1/1, 240; SAA 14 421.

⁴² SAA 7 39; SAA 6 134.

Kulturně-náboženské poměry

O kultuře či náboženské praxi Hebrejců v Asýrii nemáme vzhledem k charakteru pramenů žádné přímé zprávy, naštěstí se však dochovalo hned několik jmen rodinných příslušníků osob spjatých či pravděpodobně spjatých s hebrejským prostředím, která nám poskytují alespoň úzký vhled do této problematiky. Zajímavé je, že ani v jednom případě se v nám známých dokladech neobjevují ve dvou generacích jména obsahující teoforní element *lāu*.

Ve čtyřech případech máme k dispozici jména rodičů zkoumaných osob, přičemž jednou jde o jméno aramejské (*Ṣapūnu*, matka *Azrī-lāa*), jednou západosemitské (*Kinašû*, otec *Menaḥēma*) a dvakrát akkadské (*Aḥû'a*, matka *lāu-idriho*; *Sangi-[...]*,⁴³ otec *Palṭi-lāa*).

V případech, kdy známe pouze jméno otce a jednoho syna, měli potomci jména západosemitská ([...]-*Adda*, *Ammi-iadi'*, *Ḥalmusu*) včetně dvou aramejských (*Dādi-larīm*, *Aširâ*), většina jmen druhé generace je však akkadských (*Mannu-kī-Arbail*, *Nabû-malik*, *Ilā-erība*, *Dilil-Issār*, *Marduk-šarru-ušur*, *Adad-milki-ēreš*, *Bēl-Ḥarrān-taklāk*). Tři texty nám poskytují jména hned několika rodinných příslušníků. Jména synů strážce řeky *laūtāiy* byla všechna akkadská (*Būru-ibni*, *Būru-iqīša*, *Šamaš-iddina*), stejně jako jméno hlavy rodiny, které ovšem znamená Judejec. Dvě ženy a syn otroka *Ūsēy'* měli jména západosemitská (*Bādia*, *Mē'sâ*, *Sē'-gabâ*), druhý syn měl ovšem jméno akkadské (*Bēl-Ḥarrān-taklāk*). Akkadské jméno nesla rovněž matka a dva bratři *lāu-idriho* (*Aḥû'a*, *Urdu-Issār*, *Urdî*).

Vedle převládajících akkadských jmen pozornosti rovněž neunikne, že mnohá z těchto jmen obsahují jména bohů západosemitského či mezopotamského původu a jako celek jsou chválou, díkůvzdáním či prosbou směřující k těmto božstvům, nikoliv k hebrejskému Hospodinu. Podobný trend naznačuje i to, že muž jménem *Nāsī'* byl snad

⁴³ Jméno naznačuje, že za dochovanou částí následovalo jméno božstva.

vrchním kuchařem v chrámu bohyně Ištar v Aššuru,⁴⁴ a stejně tak otisk pečětítka Menahēma dochovaný na smlouvě, v níž prodává tři otrokyně vysoce postavené sestře ženy s titulem *šakintu*.⁴⁵ Na pečětítku je zobrazena modlící se osoba, snad sám Menahēma, před sedícím božstvem a za ním jsou vyobrazeny symboly bohů Nabûa a Marduka.⁴⁶

Shrnutí

V pramenech počet osob s vazbou na hebrejské prostředí postupně narůstá od 2. poloviny 8. století př. n. l., což souhlasí s údaji o deportacích z Izraele a později Judska v asyrských královských nápisech. Na druhou stranu však tento nárůst kopíruje celkové rozložení novoasyrských pramenů. Rozsáhlé deportace bezpochyby přispěly k růstu hebrejského elementu v Asýrii, nicméně například vysoké postavení Paqaḥy či Ḥilqī-lāua již za vlády krále Tiglatpilesara III., který jako první informuje o masových deportacích z izraelského území, naznačuje, že někteří Hebrejci se v Asýrii úspěšně usazovali již dříve. Také laūtāia v poměrně významné funkci a s akkadským jménem je v Kalḥu doložen již za vlády Tiglatpilesara III. či Sargona II., tedy ještě před velkou Sinacheribovou deportací Judejců roku 701.

Z hlediska geografického rozmístění náš vzorek v podstatě odpovídá pozdějším biblickým zprávám. Hebrejci se skutečně (a nijak překvapivě) objevují v centrální Asýrii včetně oblasti Ḥalabḥu, ale také ve městech a v okolí řek Balīḥu a Ḥabūru. Přítomnost Hebrejců v Íránu by snad mohla naznačovat zmínka hodnostářů Ḥilqī-lāa a Gīr-lāa v souvislosti s přesunem většího množství osob, patrně deportovaných, do města Sagbat.

⁴⁴ PNA 2/2, 781.

⁴⁵ SAA 6 250.

⁴⁶ Herbordt 1992, 208, Taf. 2, 7; CDLI P335192.

Co do společenského postavení a majetkových poměrů náš soubor zahrnuje široké spektrum od nejnižších hodnostářů, jakými byli guvernér Aššuru a *limu* Paqaḥa či *šaknu* Same'-lāu, přes různé vojenské hodnosti včetně elitního oddílu samařských vozatajů ve službách Sargona II., až po osoby závislé a otroky. Celkově zkoumané osoby patřily spíše k lépe situovaným vrstvám, to však může být způsobeno tím, že písemné prameny z novoasyrského období jsou celkově spjaty spíše se středními a vysokými vrstvami, zatímco osoby závislé a otroci v nich vystupují pouze jako předmět smlouvy či darovací listiny, případně v různých soupisech.

Sledovat kulturní a náboženské poměry či jejich změny z generace na generaci je z dostupných pramenů obtížné. Soubor údajů tohoto typu není příliš obsáhlý, navíc o mnoha osobách toho víme jen velmi málo, u některých známe pouze jméno, u dalších dokonce není ani hebrejský původ zcela jistý. Závěry plynoucí z jeho zkoumání tak nemusí být platné pro všechny Hebrejce na asyrském území. Předchozí rozbor nicméně ukazuje, že osoby pocházející z izraelského či judského království se v Asýrii relativně rychle přizpůsobily novým podmínkám, začlenily se do společnosti a – přinejmenším osoby, u nichž máme potřebné údaje – se během několika málo generací asimilovaly. Ačkoliv v některých lokalitách byla hebrejská populace početnější, Hebrejci se v podstatě rozptýlili mezi původními Asyřany a lidmi deportovanými z jiných oblastí. V některých textech (například v seznamech svědků) sice figuruje více hebrejských jmen najednou, ale není to pravidlem a v jiných dokladech vystupují Hebrejci osamoceně vedle nositelů jmen jiného původu.

Texty z 8. a 7. stol. př. n. l. dokládají, že centrální Asýrie i tzv. domácí provincie měly v důsledku častých a rozsáhlých deportací značně různorodou strukturu obyvatelstva, kde etnická příslušnost nehrála zásadní roli pro získání majetku či významného úřadu. V dokumentech vystupují bok po boku osoby s akkadskými jmény i se jmény jiného původu, přičemž zde není zřetelná závislost mezi původem

jména a postavením jeho nositele. Stejně jako se ve významných úřadech setkáváme s osobami s neakkadskými jmény včetně těch hebrejských, tak v dokumentech figurují i níže postavené osoby (otroky nevyjímaje), jejichž jméno je akkadské. Hebrejci se tomuto multikulturnímu prostředí přizpůsobili, začlenili se do společnosti a stali se zkrátka poddanými asyrského krále, tedy Asyřany. Totéž zřejmě platí i z hlediska náboženského. Ačkoliv máme doloženo mnoho jmen s teoforním elementem lāu, z předchozího rozboru nevyplývá, že by Hebrejci v Asýrii příliš lpěli na hebrejské kultuře a monotheismu.

Literatura

- Bagg, A. M. 2017a. *Die Orts- und Gewässernamen der neuassyrischen Zeit. Zentralassyrien und benachbarte Gebiete, Ägypten und die arabische Halbinsel*. Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag.
- Bagg, A. M. 2017b. *Die Orts- und Gewässernamen der neuassyrischen Zeit. Zentralassyrien und benachbarte Gebiete, Ägypten und die arabische Halbinsel*. Wiesbaden: Dr. Ludwig Reichert Verlag.
- CDLI = Englund, R. K. a J. Renn (eds.). 2019. *Cuneiform Digital Library Initiative*. 14. 9. 2020. <http://cdli.ucla.edu/>.
- CTN 2 = Postgate, J. N. 1973. *The Governor's Palace Archive*. London: British School of Archaeology in Iraq.
- CTN 3 = Dalley, S. a J. N. Postgate. 1984. *The Tablets from Fort Shalmaneser*. London a Oxford: British School of Archaeology in Iraq.
- Frahm, E. 2018. „Samaria, Hamath, and Assyria's Conquests in the Levant in the Late 720s BCE: The Testimony of Sargon II's Inscriptions.“ In *The Last Days of the Kingdom of Israel*, vyd. S. Hasegawa, C. Levin a K. Radner, 55–86. Berlin a Boston: De Gruyter.
- Fuchs, A. 1994. *Die Inschriften Sargons II. aus Khorsabad*. Göttingen: Cuvillier Verlag.
- Galil, G. 2009. „Israelite Exiles in Media: A New Look at ND 2443+.“ *Vetus Testamentum* 59/1: 71–79.
- Groß, M. a D. Kertai. 2019. „Becoming Empire: Neo-Assyrian Palaces and the Creation of Courtly Culture.“ *Journal of Ancient History* 7/1: 1–31.
- Herbordt, S. 1992. *Neuassyrische Glyptik des 8.–7. Jh. v. Chr.* Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project.
- Jas, R. 1996. *Neo-Assyrian Judicial Procedures*. Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project.
- Llop-Raduà, J. 2016. „The Weaponry of the Middle Assyrian Army according to the Written Sources.“ In *Kakkēka rukusma* («Ceins tes armes!»), vyd. P. Abrahams a C. Wolff, 199–221.
- MacGinnis, J. 2014. „The toponym Hara in I Chronicles 5.26.“ *Nouvelles Assyriologiques Brèves et Utilitaires* 2014/4: 154–156.

- Millard, A. R. 1994. *The Eponyms of the Assyrian Empire 910–612 BC*. Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project.
- Parpola, S. a M. Porter (eds.). 2001. *The Helsinki Atlas of the Near East in the Neo-Assyrian Period*. Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project a The Casco Bay Assyriological Institute.
- PNA = Baker, H. D. (ed.). 1998–2011. *The Prosopography of the Neo-Assyrian Empire*. Helsinki: The Neo-Assyrian Text Corpus Project.
- PNAo = Baker, H. D. (ed.). 2017–. *The Prosopography of the Neo-Assyrian Empire online*. 1. 9. 2020. <http://oracc.museum.upenn.edu/pnao/index.html>.
- Postgate, J. N. 1974. *Taxation and Conscription in the Assyrian Empire*. Roma: Biblical Institute Press.
- Radner, K. 2010a. „Neue neuassyrische Texte aus Dür-Katlimmu: Eine Schülertafel mit einer sumerisch-akkadischen Königshymne und andere Keilschriftfunde aus den Jahren 2003–2009.“ In *Dür-Katlimmu 2008 and Beyond*, vyd. H. Kühne, 175–186. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Radner, K. 2010b. „Gatekeepers and Lock Masters: The Control of Access in the Neo-Assyrian Palaces.“ In *Your Praise is Sweet: A Memorial Volume for Jeremy Black*, vyd. H. D. Baker, E. Robson a G. Zolyomi, 269–280. London: British Institute for the Study of Iraq.
- Radner, Karen. 2018. „The “Lost Tribes of Israel” in the Context of the Resettlement Programme of the Assyrian Empire.“ In *The Last Days of the Kingdom of Israel*, vyd. S. Hasegawa, C. Levin a K. Radner, 101–123. Berlin a Boston: Walter de Gruyter.
- RIAo = Frame, G., A. K. Grayson, J. Novotny et al. (eds.). 2017. *The Royal Inscriptions of Assyria online (RIAo) Project*. 14. 9. 2020. <http://oracc.museum.upenn.edu/riao/>.
- RINAP = Novotny, J., A. K. Grayson, E. Leichty et al. 2011–. *The Royal Inscriptions of the Neo-Assyrian Period*. 1. 9. 2020. <http://oracc.museum.upenn.edu/rinap/>.
- SAA = Radner, K. (ed.). 2014–. *State Archives of Assyria online*. 1. 9. 2020. <http://oracc.museum.upenn.edu/saao/>.

- StAT 3 = Faist, B. 2007. *Alltagstexte aus neuassyrischen Archiven und Bibliotheken der Stadt Assur*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Šašková, K. 2019. *Tiglatpilešar III., král veškerenstva*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni.
- Younger, K. L. 1998. „The Deportations of the Israelites.“ *Journal of Biblical Literature* 117/2: 201–227.
- Zadok, R. 1982. „Notes on the Early History of the Israelites and Judeans in Mesopotamia.“ *Orientalia: Nova Series* 51/3: 391–393.